

AGNIESZKA BIERNAT-JARKA

EWA PLANUTIS

INNOWACYJNOŚĆ STYMULATOREM ROZWOJU SEKTORA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Wprowadzenie

W trudnych dla gospodarki czasach spowolnienia gospodarczego czy kryzysu, bardzo istotne jest skupienie się na rozwoju i budowaniu przewagi konkurencyjnej. Coraz częściej w tym kontekście porusza się zagadnienie innowacyjności, w tym innowacyjności przedsiębiorstw. Z jednej strony ma ona wpływ na poprawę pozycji konkurencyjnej firmy i zdolność jej utrzymania się na rynku, a z drugiej strony oddziałuje na całą gospodarkę. Innowacyjność i konkurencyjność są silnie skorelowane oraz wzmacniają stabilność gospodarki. Z inicjatywy Komisji Europejskiej w 2010 roku przeprowadzono badania¹ dotyczące polityki innowacyjności w krajach UE. W opublikowanym w roku 2012 raporcie² przedstawiono mocne i słabe strony polityki innowacyjnej krajów Unii Europejskiej a także podzielono państwa Unii na cztery grupy, w zależności od poziomu 24 wskaźników innowacyjności. Kraje UE przyporządkowano do czterech grup: liderzy innowacji, kraje doganiające liderów, umiarkowani innowatorzy i innowatorzy o skromnych wynikach. Jak wynika z badania, Polska należy do umiarkowanych innowatorów. Klasyfikacja opisana wyżej została wykorzystana w badaniu opracowanym przez EIM Business & Policy Research³, który przedstawił wpływ poziomu innowacyjności gospodarki na zmiany popytu. Z raportu tego wynika, iż spadek całkowitego popytu w czasie kryzysu gospodarczego wymieniany był przez 70% przedsiębiorstw w krajach, które uważane są za innowatorów o skromnych wynikach, podczas gdy w krajach, które są liderami innowacji, odsetek ten wyniósł 45%. Można wnioskować, że bardziej innowacyjne gospodarki w mniejszym stopniu odczuwają skutki kryzysu gospodarczego. Również innowacyjne firmy częściej dostrzegają pozytywne aspekty kryzysu, takie jak większa elastyczność pracowników i lepsza współpraca z kontrahentami. Innowacyjność jest dla przedsiębiorców swoistym instrumentem w walce z kryzysem. Niewielu jednak przedsiębiorców zdaje sobie sprawę z korzyści, jakie niesie

¹ Maastricht Economic and Social Research and Institute on Innovation and Technology (UNU-MERIT).

² *Innovation Union Scoreboard 2010*, The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation, Inno Metrics, 1 February 2011, s. 4.

³ *Do SMEs create more and better jobs?*, EIM Business & Policy Research, listopad 2011, s. 8.

za sobą działalność innowacyjna. Zatem dla sprawności systemu innowacyjnego bardzo istotna jest jego infrastruktura otoczenia oraz rozwinięta polityka innowacyjna kraju. Celem Państwa powinno być promowanie postaw innowacyjnych podmiotów gospodarczych i społeczeństwa oraz wspieranie instytucji oferujących pomoc w zakresie wdrażania innowacji.

Pojęcie innowacyjności i innowacji

Zagadnienie innowacyjności jest często analizowane w kontekście podnoszenia konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, ponieważ to poziom innowacyjności przedsiębiorstw w dużej mierze decyduje o kierunkach i tempie rozwoju gospodarczego. Jest to zagadnienie bardzo istotne, zwłaszcza ze względu na obecną sytuację stanu innowacyjności MSP w Polsce. Zagadnienie innowacyjności przedsiębiorstw, podkreślające źródła i klasyfikację procesów innowacyjnych, pojawiło się dopiero w drugiej połowie XX wieku. Samo pojęcie innowacji do nauk ekonomicznych zostało wprowadzone przez Szumpetera⁴. Innowacyjność jest cechą podmiotów gospodarczych lub gospodarek, oznaczającą zdolność do tworzenia i wdrażania innowacji, jak również ich absorpcji⁵. Innowacja natomiast polega na wdrożeniu nowego lub znacząco udoskonalonego produktu (wyrobu lub usługi) lub procesu, nowej metody marketingowej lub nowej metody organizacyjnej w praktyce gospodarczej, organizacji miejsca pracy lub stosunkach z otoczeniem⁶. Istotną, wspólną cechą innowacji jest fakt jej wdrożenia. Przyjmuje się, że minimalnym wymogiem zaistnienia innowacji jest to, aby produkt, proces, metoda marketingowa lub organizacyjna były nowe (lub znacząco udoskonalone) dla firmy. Mogą to być produkty, procesy i metody opracowane po raz pierwszy przez daną firmę albo też przejęte od innych przedsiębiorstw⁷. Zgodnie z definicją GUS, działalność innowacyjna obejmuje szereg działań o charakterze naukowym, technicznym, organizacyjnym, finansowym i handlowym, których celem jest opracowanie i wdrożenie innowacji⁸. Klimat zachęcający do powstania innowacji musi istnieć zarówno wewnątrz firmy, jak i w jej otoczeniu. W przedsiębiorstwie innowacja jest procesem wprowadzania nowych pomysłów do użytku. Rozpoczyna się wraz z określeniem strategicznych celów przedsiębiorstwa, potem wzrasta poprzez rozwój produktu, procesu, marketingu, organizacji lub kombinacji tych elementów⁹.

⁴ A. Biernat-Jarka, E. Grzyska: *Wprowadzanie innowacji w sektorze MSP na przykładzie przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego*, „Roczniki Naukowe”, red. B. Klepacki, Seria, Wieś Jutra, Lublin 2008, s. 34.

⁵ *Innowacje i transfer technologii*, red. K.B. Matusiak, *Słownik pojęć*, Warszawa 2008, s. 150.

⁶ Podręcznik Oslo, *Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, Wydanie trzecie, OECD i Eurostat, Warszawa 2008, s. 48.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Formularz GUS PNT-02 Sprawozdanie o innowacjach w przemyśle za lata 2008–2010, s. 12.

⁹ M.D. Earle: *Innovation in the food industry Trends in Food Science & Technology*, May 1997, Vol. 8, s. 167.

Klasyczny podział innowacji wdrażanych przez przedsiębiorstwa obejmuje innowacje technologiczne, dokonywane w obrębie produktu oraz innowacje dotyczące procesu produkcyjnego. Innowacje produktowe to udoskonalenie lub wprowadzenie nowego produktu (wyrobu lub usługi). Udoskonalenie może dotyczyć materiałów, komponentów oraz cech funkcjonalnych. Natomiast innowacje procesowe polegają na wdrożeniu nowej lub udoskonalonej metody produkcji lub dostawy. Wyróżnia się również innowacje nietechnologiczne, czyli innowacje organizacyjne, ulepszające organizację produkcji oraz marketingowe, które są związane z klientami i pozyskiwaniem nowych segmentów rynkowych¹⁰. Nie jest też proste wyznaczenie granicy pomiędzy poszczególnymi typami innowacji. Wiele innowacji może posiadać cechy więcej niż jednego ich rodzaju. Na szczególną uwagę w czasach kryzysu zasługuje innowacja organizacyjna, która według podręcznika Oslo Manual jest definiowana jako wdrożenie nowej metody organizacyjnej w przyjętych przez firmę zasadach działania, w organizacji miejsca pracy lub w stosunkach z otoczeniem¹¹. Celem takich innowacji jest przede wszystkim obniżenie kosztów administracyjnych, transakcyjnych oraz zwiększenie wydajności pracy. Głównie opierają się one na wdrożeniu nowych metod organizowania rutynowych procesów i procedur regulujących pracę firmy.

Omawiając definicje i rodzaje innowacji należy również wskazać, że innowacja to rozwojowy i społeczny proces, zarówno wewnętrzny (dotyczący firmy), jak i zewnętrzny (dotyczący otoczenia, innych firm, dostawców, odbiorców)¹². Każda innowacja posiada zatem swoje źródło powstania: wewnętrzne i zewnętrzne. Do podstawowych źródeł innowacji można zaliczyć: własne badania naukowe, obcą myśl techniczną i działalność wynalazczo-realizatorską. Źródłem innowacji może być również: transfer technologii, działalność strefy B+R, prowadzenie badań marketingowych, specjalistyczne doradztwo oraz stymulowanie postaw pracowników i kierownictwa¹³.

W sektorze MSP czynnikiem determinującym działalność innowacyjną jest m.in. sytuacja finansowa. Z jednej strony brak środków finansowych jest barierą realizacji projektów innowacyjnych, z drugiej jednak strony jest motywacją do podejmowania działalności innowacyjnej. Bódcami do podejmowania innowacji są konkurencja, popyt, rynki zbytu, redukcja kosztów, co ma wpływ na osiągnięcie zysku firmy¹⁴.

Innowacyjność MSP w Unii Europejskiej

Innowacyjność polskich przedsiębiorstw plasuje się na znacznie niższym poziomie niż w innych krajach Unii Europejskiej. Polskie firmy zajmują jedną z ostatnich pozycji pod względem średnich nakładów na działalność innowacyjną, odsetka firm wdrażających

¹⁰ *Innowacyjność 2010*, red. P. Zadura-Lichota, PARP, Warszawa 2010, s. 10.

¹¹ Podręcznik Oslo, *Zasady gromadzenia...*, s. 53.

¹² P. Ronde, C. Hussler: *Innovation in regions: What does really matter?*, Reserch Policy 2005, Vol. 34, s. 1151.

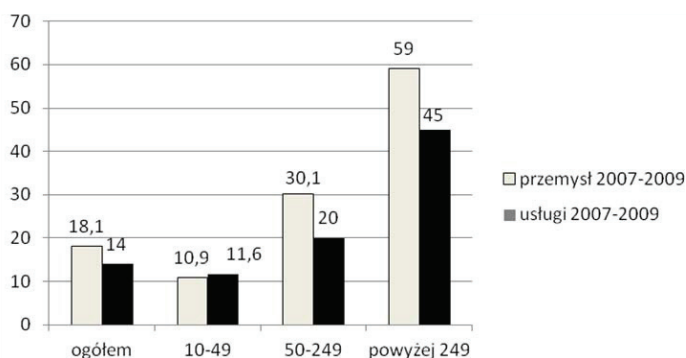
¹³ *Innowacje...*, s. 393.

¹⁴ Podręcznik Oslo, *Zasady gromadzenia...*, s. 41, 111.

innowacje, czy średniej wartości produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub istotnie ulepszonych. Polskie firmy utrzymują też niską pozycję na tle pozostałych krajów UE w zakresie działalności badawczo-rozwojowej zarówno pod względem nakładów, jak i liczby firm prowadzących taką działalność¹⁵. Istotne znaczenie dla innowacyjności danego kraju ma mentalność i zaangażowanie przedsiębiorców we wprowadzaniu innowacji w ich firmach.

Do określania stanu innowacyjności można stosować dwa rodzaje wskaźników¹⁶:

- odnoszące się do procesów innowacyjnych zachodzących w przedsiębiorstwach i charakteryzujące działalność innowacyjną oraz jej efekty,
- odnoszące się do procesów innowacyjnych w otoczeniu przedsiębiorstw.

Rysunek 1. Przedsiębiorstwa, które w latach 2007–2009 wprowadziły innowacje produktowe i/lub procesowe według klas wielkości (w % ogółu przedsiębiorstw)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu D. Rozkrut: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006–2009*, Warszawa 2010, s. 11.

Udział przedsiębiorstw przemysłowych i z sektora usług, które w latach 2007–2009 wprowadziły innowacje produktowe i/lub procesowe, w ogólnej liczbie tych przedsiębiorstw kształtował się na poziomie 18,1 i 14% i był niższy niż w latach 2006–2008: odpowiednio 21,4 i 16,1%. Spadek odnotowano we wszystkich klasach wielkości, sekcjach PKD oraz sektorach własności¹⁷. Z danych wynika, że im większe przedsiębiorstwo, tym częściej prowadzi działalność innowacyjną, co ma związek z potencjałem, możliwościami sfinansowania inwestycji o charakterze innowacyjnym.

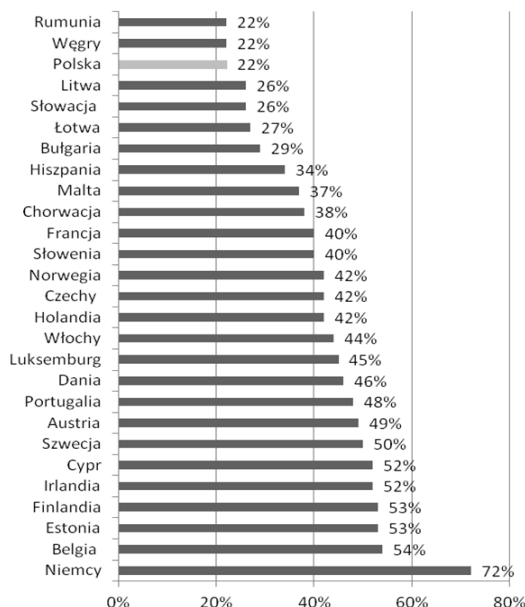
Polska zajmuje ostatnią pozycję, łącznie z Węgrami i Rumunią, z krajów UE-27 w zakresie udziału przedsiębiorstw prowadzących działalność innowacyjną, w ogólnej liczbie firm w przemyśle. Według danych Eurostatu za lata 2006–2008 wskaźnik ten utrzymywał się na poziomie 22%, co jest znacznie niższym wskaźnikiem niż wyniki osiągnięte w Niem-

¹⁵ *Innowacyjność...*, s. 5.

¹⁶ A. Biernat-Jarka, E. Grzyska: *op.cit.*, s. 35.

¹⁷ D. Rozkrut: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006–2009*, Warszawa 2010, s. 11.

czech, Belgii czy Estonii¹⁸. (por. rys. 2). Polska jest ostatnia także w rankingu w przypadku małych przedsiębiorstw, zatrudniających od 10–49 pracowników.

Rysunek 2. Odsetek firm prowadzących działalność innowacyjną w zakresie produktów i procesów w przemyśle w wybranych krajach, w latach 2006–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu *Innowacyjność...*, s. 11.

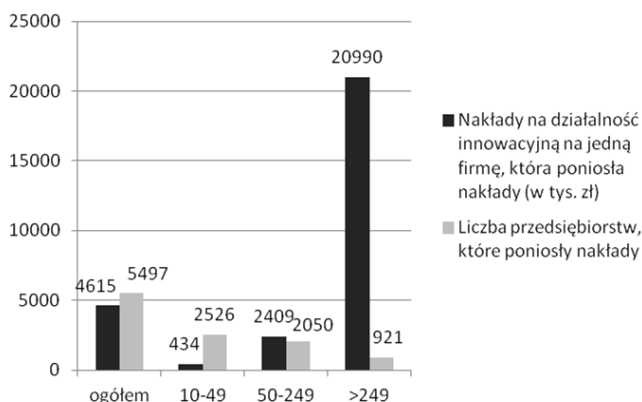
Analizując rodzaje wdrażanych przez polskie przedsiębiorstwa innowacji, częściej wdrażane są innowacje procesowe niż produktowe. Na 6,9 tys. firm innowacyjnych o liczbie pracujących powyżej 9 osób 80% wprowadziło nowe lub istotnie ulepszone procesy, a 73% z nich nowe lub istotnie ulepszone produkty¹⁹. Innowacyjność firm z sektora MSP w Polsce ma charakter imitacyjny i bazuje głównie na zakupie tzw. technologii ucieleśnionych (maszyny i urządzenia).

Do oceny innowacyjności przedsiębiorstw może służyć też wskaźnik kosztów innowacji, rekomendowany przez OECD, czyli całkowite nakłady poniesione przez firmy na działalność innowacyjną. Zaletą tego wskaźnika jest fakt, że odnosi się on do jednorodnych pod względem ilościowym nakładów firm w realizacji szerokiego spektrum działalności innowacyjnej²⁰. Według danych Eurostatu z 2008 roku, Polska z przeciętnymi nakładami

¹⁸ *Innowacyjność...*, s. 10.

¹⁹ *Ibidem*, s. 16.

²⁰ D. Archibugi: *Concentration, firm size and innovation: evidence from innovation costs*, *Technovation* 15(3) (1995), s. 155.

Rysunek 3. Nakłady na innowacje w Polsce, w 2008 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportu *Innowacyjność...*, s. 20.

na działalność innowacyjną polskich przedsiębiorstw, prowadzących działalność innowacyjną o liczbie pracujących powyżej 9 osób w wysokości 809 tys. euro, zajmuje 11 pozycję w grupie państw UE. Największe nakłady na jedno przedsiębiorstwo w wysokości 3 mln euro ponieśli szwedzcy przedsiębiorcy, najmniej bułgarscy – 189 tys. euro²¹.

Polityka Polski i Unii Europejskiej wobec wspierania działalności innowacyjnej

Poziom rozwoju innowacyjności jest determinantem sukcesu zarówno poszczególnych przedsiębiorstw i gospodarek, jak i instytucji państwa. Państwo może tworzyć warunki sprzyjające rozwojowi innowacyjności, które przy zaangażowaniu przedsiębiorstw i instytucji badawczych, i rozwojowych może prowadzić do powstawania innowacji. Z uwagi na kryzys gospodarczy przedsiębiorcy są bardzo ostrożni w zakresie angażowania środków finansowych w ryzykowne przedsięwzięcia, jakimi są projekty innowacyjne, z drugiej strony innowacje są szansą na wyjście państw z kryzysu. Zatem system innowacyjny powinien zachęcać przedsiębiorców do podejmowania ryzyka związanego z działalnością innowacyjną.

Polityka innowacyjna jest zestawem elementów polityki naukowej i polityki technologicznej. Jej celem jest wspieranie innowacyjności gospodarki, to znaczy niesienie pomocy we wprowadzaniu nowych produktów, usług, procesów technologicznych i technik zarządzania²². Według standardów międzynarodowych, polityka innowacyjna rozumiana jest jako jedna z polityk gospodarczych, która wyróżnia następujące obszary²³:

²¹ *Innowacyjność...*, s. 17.

²² *Innowacje i transfer...*, s. 117.

²³ *Innowacje w działalności przedsiębiorstw w integracji z Unią Europejską*, red. W. Janasz, Difin, Warszawa 2005, s. 131.

- wzmocnianie powiązań w narodowym systemie innowacji,
- kształtowanie i rozbudowywanie zdolności do wprowadzania innowacji w dziedzinie techniki i technologii, a także organizacji i edukacji,
- optymalne wykorzystanie innowacji jako podstawowego czynnika wzrostu gospodarczego oraz zwiększającego liczbę trwałych miejsc pracy,
- dokonywanie strukturalnych zmian technicznych, technologicznych i jakościowych w przemyśle,
- wykorzystanie współpracy międzynarodowej oraz procesów globalizacji w gospodarce.

Niezwykle istotnym elementem polityki innowacyjnej są narzędzia ekonomiczno-prawne. Do środków i instrumentów polityki innowacyjnej należą²⁴:

- edukacja – kształcenie na różnych poziomach,
- rozwój nauki poprzez granty, krajowe programy badawcze itp.,
- rozbudowa infrastruktury wspomagającej działalność innowacyjną – parki technologiczne, centra innowacji i transferu technologii, sieć pomocy technicznej i technologicznej dla MSP,
- informacja – ośrodki i sieci informacyjne,
- specjalistyczne usługi doradcze dla MSP,
- finanse – pożyczki, ulgi podatkowe, gwarancje kredytowe,
- prawo i regulacje – kontrola monopolu, ochrona własności intelektualnej i innych.

Polityka innowacyjna uzyskała miano jednej z najważniejszych polityk rządów krajów Unii Europejskiej, co znajduje potwierdzenie w programie społeczno-gospodarczym „Strategii Lizbońskiej”²⁵. Przyczynami jej powstania było pojawienie się nowych wyzwań dotyczących globalizacji, wzrastającej konkurencji gospodarek światowych a także problemów wewnętrznych, tj.: wzrost bezrobocia, spowolnienie wzrostu gospodarczego. Polityka Unii Europejskiej w zakresie innowacji dąży do przekształcenia Wspólnoty w wiodącą gospodarkę opartą na wiedzy, co ma swoje uzasadnienie, z uwagi na rosnącą wagę innowacji wśród innych czynników wpływających na wzrost gospodarczy.

Fundamentem polityki innowacyjności Unii Europejskiej jest Zielona Księga Innowacji, która określa wyzwania, problemy oraz sposoby realizacji Europejskiej Polityki Innowacji. Dokumentami potwierdzającymi politykę innowacyjną Unii Europejskiej są programy ramowe. Program Ramowy na rzecz Konkurencyjności i Innowacyjności (2007–2013) z 2005 roku ma na celu promowanie konkurencyjności europejskich przedsiębiorstw. Jego zadaniem jest wspieranie działalności innowacyjnej (w tym innowacji ekologicznych), w tym zapewnienie lepszego dostępu do finansowania innowacji oraz usług wsparcia dla biznesu.

²⁴ *Ibidem*, s. 132.

²⁵ *Ibidem*.

Ocena stanu innowacyjności polskiej gospodarki spowodowała podjęcie przez polski rząd działań, mających na celu wzrost jej innowacyjności. Konieczne było więc wypracowanie odpowiednich instrumentów, które z jednej strony oddziaływałyby na sferę badawczo-rozwojową, z drugiej na gospodarkę. Instrumenty te zostały zaproponowane w rządowym programie „Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013”. Celem strategicznym tego dokumentu jest wzrost innowacyjności przedsiębiorstw dla utrzymania gospodarki na ścieżce szybkiego rozwoju i dla tworzenia nowych, lepszych miejsc pracy. Jednym ze strategicznych kierunków działań jest rozwój instytucji świadczących usługi doradcze oraz techniczne na rzecz innowacyjnych przedsiębiorstw²⁶.

Podsumowanie

Komisja Europejska przykłada dużą uwagę do innowacyjności krajów oraz ich gospodarek, dlatego co roku publikowane są rankingi innowacyjności. Oceniane są różne wskaźniki, np. udział przedsiębiorstw w zakresie tworzenia innowacji, innowacyjność produkcyjna, wsparcie rządowe dla przedsięwzięć badawczo-rozwojowych. Poziom innowacyjności polskiej gospodarki oraz polskich MSP jest wciąż bardzo niski. Dla MSP główną barierą wdrażania innowacji jest brak odpowiednich środków finansowych oraz brak świadomości na temat potrzeb i korzyści działalności innowacyjnej. Przedsiębiorców należy wspierać w trudnym procesie implementowania rozwiązań innowacyjnych i pomagać im pokonywać wszelkie bariery, z którymi się spotykają. Zatem rolą systemu wspierania innowacyjności przedsiębiorstw powinno być zachęcanie przedsiębiorców do korzystania ze wsparcia oferowanego przez państwo.

Literatura

- Archibugi D.: *Concentration, firm size and innovation: evidence from innovation costs*, Technovation 15(3) 1995.
- Biernat-Jarka A., Grzymska E.: *Wprowadzanie innowacji w sektorze MSP na przykładzie przedsiębiorstw z województwa warmińsko-mazurskiego*, „Roczniki Naukowe”, red. B. Klepacki, Seria, Wieś Jutra, Lublin 2008.
- Do SMSs create more and better jobs?, EIM Business & Policy Research, listopad 2011,
- Earle M.D.: *Innovation in the food industry, Trends in Food Science & Technology* May 1997, Vol. 8.
- Formularz GUS PNT-02 Sprawozdanie o innowacjach w przemyśle za lata 2008–2010, GUS, Warszawa 2011.
- Innovation Union Scoreboard 2010, *The Innovation Union's performance scoreboard for Research and Innovation*, Inno Metrics, 1 February 2011.

²⁶ *Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2006, s. 45.

- Innowacje i transfer technologii. Słownik pojęć*, red. K.B. Matusiak, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005.
- Innowacje w działalności przedsiębiorstw w integracji z Unią Europejską*, red. W. Janasz, Difin, Warszawa 2005.
- Innowacyjność 2010*, red. P. Zadura-Lichota, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010.
- Kierunki zwiększania innowacyjności gospodarki na lata 2007–2013*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2006.
- Podręcznik Oslo, *Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, Wydanie trzecie, OECD i Eurostat, Warszawa 2008.
- Projekt raportu *Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011.
- Ronde P., Hussler C.: *Innovation in regions: What does really matter?*, Reserch Policy 2005, Vol. 34.
- Rozkrut D.: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2006–2009*, Warszawa 2010.

dr inż. Agnieszka Biernat-Jarka
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu
mgr Ewa Planutis
Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Streszczenie

W artykule przedstawiono definicje innowacji i innowacyjności oraz opisano stan innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Zaprezentowano politykę rządu oraz Unii Europejskiej wobec wspierania innowacyjności oraz przykłady podejmowanych przez polski rząd działań, mających na celu podniesienie poziomu innowacyjności przedsiębiorstw.

INNOVATION STIMULATING THE DEVELOPMENT OF SME SECTOR

Summary

The article presents definitions of innovation and innovative activity, and describes the state of innovation in small and medium size enterprises in Poland. The study also presents the Polish government's and European Union's policy of innovation supporting, and the examples of actions taken by Polish government which aim is to increase the level of enterprise innovativeness.

